

Ацис і Галатея

«Open Opera Ukraine» (м. Київ).

Вистава «Ацис і Галатея»

Анна Липківська

Ще років п'ять тому вітчизняна оперна сцена являла собою доволі передбачуване видовище. Панівну архаїку, котра стала геть нестерпною для тих, хто отримав через кабельні мережі можливість регулярного перегляду хоча б телеканалу Mezzo, злегка порушували поодинокі вилазки закордонних постановників (на кшталт «Фауста» Маріо Корраді у Київській опері у 2005 р.). Проте останнім часом ситуація почала змінюватися доволі швидко, причому на тих національних сценах, котрі раніше менш за все асоціювалися із актуальними трендами – у Львові, в Одесі, в Харкові.

Але камінчиком, котрий зрушив з місця цю «лавину», для мене особисто стала постановка Open Opera Ukraine «Дідона та Еней» 2017 р. – переможець першого фестивалю-премії «ГРА». Тоді в експертному висновку написала, що «коли оперний театр в Україні в цілому (зі своєю статичністю, «фронтальністю» та монументальністю) відчутно застряг десь у 50-х роках ХХ ст. (це продемонстрували, зокрема, і ті постановки, що їх висунули для участі у фестивалі-премії «ГРА» Львівська, Харківська, Дніпровська опера), то «Дідона та Еней» є ледве не єдиним зразком на вітчизняній музичній сцені, котрий за своєю естетикою безумовно належить до «поточного», ХХІ ст. Авторі та виконавці цього проекту – молоді митці, яким – за рівнем й характером сценічного мислення та виконавської майстерності – належало б презентувати своє мистецтво на кращих театральних сценах, а не працювати «безхатченками» й на чистому ентузіазмі. Це потрібно не лише їм, а й українській музиці та музичному театрові в цілому, якщо останні хочуть жити й розвиватися, а не лише тішитися колишніми здобутками» (перепрошую за задовгу цитату).

На третій «ГРІ» Open Opera Ukraine продемонструвала рух у бік іще більш рішучих, навіть контраверсійних сценічних рішень: коли у «Дідоні та Енеєві» формат, сказати б, оновили, то в «Ацисі та Галатеї» різким кидком «відфутболили» у сьогодення (постановник обох опер – Тамара Трунова). «Ідея авторів проекту – наблизити оперний жанр та історію про Ациса і Галатею до сучасного глядача», – програмна теза з анотації до вистави.

Якщо треба було б вивести спільну формулу для цих двох постановок, котрі викликали великий резонанс, то вона могла б звучати так: бездоганність музичної реалізації барокової опери (спочатку Г. Персела, потім – Г.-Ф. Генделя) та фантазійність постановочного рішення.

Щодо музичної реалізації варто залучити думку авторитетного фахівця-музикознавця М. Р. Черкашиної-Губаренко, яка у бліц-інтерв'ю для газети «День» висловила так: «Хочу відзначити прекрасну музичну складову у виконанні оркестру під орудою маестро Йорґа Халубека. Опера витримана в стилі бароко і з музичної точки зору все було ідеально дотримано. Музиканти — дуже переконливі. Співаки теж засвоїли барочну стилістику» (Поліщук Т. «Ацис і Галатея» – сучасна версія. День. 2019. 18 жовтня. URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/kultura/acys-i-galateya-suchasna-versiya>).

Фантазійність же постановочного рішення у даному разі стала абсолютною: замість лісових галявин із струмочками та скель із печерами на кону постав пляж із шезлонгами та рятувальною вежею (щоправда, пейзаж лагуни на заднику через холодну синювато-сіру колористику натякає більше на норвезькі фіорди, ніж на тропічний курорт). Циклоп Поліфем перетворився на пілота (його одноокість позначається сонцезахисними окулярами з виламаним скельцем), німфа Галатея – на стюардесу, пастух Ацис – на рятувальника, а хор німф і пастухів – на пасажирів літака, котрий, немов круїзний лайнер, здійснив тут коротку зупинку (причому курортники завдяки об'ємним «дугим» пальтам від Finch – дизайнерського дуєту Катерини Бякової/Максима Голуба – та відповідній пластиці, запропонованій хореографом Павлом Івлюшкіним, скидаються на пінгвінів).

Різкі чисті кольори (художник Олеся Головач), площинна анімація, «дитячі» пляжні забавки (в якийсь момент пасажирів вдягають гумові надувні кола, іншим разом виходять з еластичними палицями для плавання та фітнесу) роблять увесь сюжет «мультяшним», несерйозним. Відчуття коміксу посилює загибель Ациса у фіналі, коли замість уламка скелі, скинутого на героя велетнем-циклопом, глядач бачить декоративний камінчик розміром з регбійний м'яч, а струмочок, на який мала перетворитися кров Ациса, виявляється фонтанчиком для пиття...

Справді, ну як у ХХІ ст. можна ставитися серйозно до цієї історії та її учасників?!

Драматизм, котрий існує в оригінальному сюжеті, зберігається у виставі на рівні музики та переживань персонажів, утілених виконавцями з різною мірою акторської майстерності (найближча до ідеалу тут Катерина Левицька – Галатея), і ці дві течії – візуальна та аудіо-емоційна – з'єднуються у виставі лише в красивому та чуттєвому епізоді, коли Галатея оплакує Ациса над його прозорою труною.

Для когось у підсумку запропоноване вирішення пасторальної опери Г.-Ф. Генделя є переконливим, для когось – не надто. Такого самого беззастережного прийняття, як «Дідона та Еней», проект «Ацис і Галатея» не викликав і в мене, хоча я вважаю його важливим кроком на шляху розчищення «авгієвих стаєнь» вітчизняної оперної сцени.

Юлія Бентя

Ця півторагодинна музична вистава двічі була показана у жовтні 2019 року із різними складами солістів на сцені Великої зали імені Василя Сліпака Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. І це друга велика партитура, яку Open Opera Ukraine подала на конкурс «ГРІ». Перша постановка, «Дідона та Еней» Генрі Персела, перемогла свого часу у музичній номінації, тоді як друга, «Ацис і Галатея» Георга Фридриха Генделя, була відібрана експертним журі до лонгліста, проте не увійшла до короткого

списку. Тут можна говорити і про справді потужний конкурс у музичній номінації в 2020 році, і, на жаль, про причини суто карантинні, до яких довелося пристосовувати правила конкурсної гри, обговорювати варіанти компромісних рішень. Власне, і Open Opera Ukraine, і Львівська опера не змогли у період експертних переглядів показати свої вистави наживо, як цього вимагають правила премії. Зважаючи на карантинні обставини і той факт, що частина журі їх таки встигла побачити раніше, «Ациса і Галатея» разом з Вагнеровим «Лоенгріном» залишили в конкурсі, із усвідомленням, що шансів на перемогу значно більше у тих вистав, які журі змогло переглянути наживо у повному чи майже повному складі. Хотілося б також відзначити той факт, що у 2020 році навіть у лонгліст не пройшли всі ті вистави, які на це цілком заслуговували і за обставин слабшого конкурсу напевно би потрапили туди.

Інший важливий контекст, у якому варто розглядати «Ациса і Галатея» як справді видатну мистецьку подію, – це контекст діяльності Open Opera Ukraine, незалежної платформи, яка буквально «виросла» на українському ґрунті різноспрямованих барокових проєктів. Формально це громадська організація, керівництво якою від продюсерки Галини Григоренко перейняла музикознавиця і культурологиня Анна Гадецька (яка, до речі, у цій виставі співає в хорі). Open Opera Ukraine організували бароковий хор, у який міг пройти прослуховування будь-хто, а на початку 2021 представили щойно створений бароковий оркестр «Kryla». Доволі регулярно на київських афішах можна побачити різного штибу камерні події, які також реалізує ООУ. Це завжди – поєднання мистецького й просвітницького складника та, як правило, нетиповий формат.

Гадаю, що не лише для мене, а й для багатьох з української мистецької спільноти ООУ є фірмовим знаком високої музичної якості, при цьому форма представлення цього продукту нерідко (і цілком закономірно!) провокує жваві дискусії. На прикладі «Ациса і Галатея» це дуже легко побачити. Тож варто перейти до предметнішої розмови.

Пастораль «Ацис і Галатея» ще за життя композитора існувала і виконувалася в численних версіях, авторизованих і «піратських». Проте для нас важливіше те, що й після смерті авторів ця партитура залишається популярною. Варто лише зазирнути у ютуб або заглянути афіші оперних театрів по всьому світу (а багато з них тепер пропонують онлайнві трансляції), щоб зрозуміти: ця опера – такий гнучкий матеріал, який витримує найбожевільніші режисерські трансформації. І водночас зауважмо, що без міцного музичного фундаменту всі ці пошуки втрачають будь-який сенс. В ООУ це чудово розуміють, а тому запросили на роль постановника досвідченого німецького диригента Йорґа Галюбека, який разом із зірковими оркестром (концертмейстер – скрипаль Кирило Шарапов) та хором (хормейстер Наталя Хмільєвська) створив без перебільшення справжнє диво. Диво, адаптоване до реалій великої сцени, тож склад і оркестру і хору було умовно кажучи помножено на три. Напис над сценою «Нарешті Гендель!» до початку вистави також будемо вважати формою адаптації до наших реалій, коли те, що в інших країнах є нормою, у нас, на жаль, щоразу – справжній подвиг.

Режисерці Тамарі Труновій і сценографу Олесі Головач разом з дизайнерами костюмів Катериною Бяковою та Максимом Голубом (обидвоє представляють молодий український бренд Finch) вдалося знайти цілком свіже, хоч і вкрай ризиковане сценічне рішення. Їхня концепція справді декого надихає, декого обурює, і такі примушує розібратися, звідки ж в пасторальній ідилії раптом з'явився літак разом з екіпажем дійових осіб, які від часу прильоту обжили невеличкий пляжний простір з вишкою для спостереження, шезлонгами для відпочинку та метафоричним вулканом Етною, який посеред сцени втілює великий камінь, загорожений червоною стрічкою.

Партії чотирьох дійових осіб у двох складах виконували Сергій Колесник і Леонардо Кортеляцці (Ацис), Інна Гусєва й Катерина Левицька (Галатея), Анна Твердова та Дар'я Новіцька (Деймон), Ігор Воронка й Євген Рахманін (Поліфем). Початково – це мітологічні образи-маски, які зберігають свої обриси від початку і до кінця дії. Пастух Ацис і морська німфа Галатея – ідеальна пара закоханих, не схильних помічати реальність. Поліфем – монструозний циклоп, який поклав своє єдине око на Галатею й шаленіє від ревності. Товариш Ациса пастух Деймон – це «голос реальності», персонаж-резонер, який намагається попередити закоханих про можливу небезпеку і донести до них думку про швидкоплинність почуттів.

Натомість у Тамарі Труновій – дві пари (Деймон тут жіночий персонаж, дружина Поліфема, який зраду чоловіка допомагає пережити алкоголь), пляж, море і курортний роман пляжного доглядача з новоприбулою стюардесою (Деймон – також стюардеса, Поліфем – керівник екіпажу літака). Опера-конструктор, яку можна зібрати і так, і сяк. Морське узбережжя – ідеальне місце для швидкоплинного кохання. А літак, який англійською «plane», вимовляється так само, як рівнина, «plain», у першому рядку лібрето, його хор повторює багато разів. Гра слів? Цілком по-бароковому! Чи прочитується це з залу? Навряд. Чи був цей режисерський ризик усвідомленим? Впевнена, що так. І пасторальний сюжет, і курортний роман – два штампи з різних епох, поєднання яких не могло бути безболісним й точно передбачало міжчасовий конфлікт.

Так чи так, київські «Ацис і Галатея» – це велика творча перемога, у якій, як у кожній перемогі, багато батьків. Окрім парасолькової платформи Open Opera Ukraine, до створення вистави організаційно і фінансово доклалися Український культурний фонд, Національна спілка театральних діячів, програми Culture Bridges, ГО «Академія давньої музики Леопольд» (м. Львів), а також Посольство Італійської Республіки в Україні та Італійського інституту культури в Україні (вони підтримали виступ Леонардо Костеляцці у партії Ациса, тож українська вистава стала однією з подій фестивалю «Italia Festival Barocco»). Запис цієї вистави є в ютубі у вільному доступі, тож тепер меломани всього світу можуть побачити ще й українську сценічну версію опери. І чим більше дискусій виникне навколо неї, тим краще для поживлення української оперної сцени, яка мусить й надалі відкривати для себе потужний бароковий вектор.

Ельвіра Загурська

З усіх заявлених на Премію вистав саме «Ацис і Галатея» отримала найбільший інформаційний супровід. Це зрозуміло: наймасштабніша частина проекту «Нарешті Гендель» (який також включав презентацію книги Марії Пустовіт «Сам ти Гендель» та концерт «12 сонат для флейти і клавіру Г.Ф. Генделя» за участі Юрія Шутка та Юрія Кота), перша постановка на українській сцені, у співпраці з ГО «Академія давньої музики Леопольдів» (м. Львів), за підтримки Українського Культурного Фонду, програми Culture Bridges, за сприяння Посольства Італії в Україні, Італійського інституту культури в Україні в рамках Italia Festival Ватоса. Та найрезонанснішою виявилася сама постановка (вірніше, її концепція), запропонована режисеркою Тамарою Труною: замість класичної інтерпретації античного міфу – курортний роман із нещасливим фіналом.

Ця опера-мініатюра, написана на англійське лібрето, була створена Георгом Фрідріхом Генделем в 1718 році на текст Джона Гея за мотивами одного з віршів «Метаморфоз» Овідія, для постановки в маєтку Джеймса Брайджеса, Герцога Чандосського. У 1722 року твір було опубліковано і, пройшовши через безліч авторських переробок, він став одним з найбільш популярних із 42 опер Генделя.

Незважаючи на грайливу легкість режисерської інтерпретації, я би назвала її викликом навіть для сучасної опери. «Осучасненням» музичної класики зараз мало кого здивуєш, більше того, масштабні та резонансні прем'єри 2019 р. – «La Traviata» Одеського національного академічного театру опери та балету і «Лоенгрін» Львівського національного академічного театру опери та балету ім. Соломії Крушельницької показують, що, хоча не завжди реципієнти та ретранслятори вповні готові до цього, рух до «осучаснення» національної опери триває. Проте годі було уявити собі і настільки далеку від міфу, і настільки самодостатню при цьому історію.

Так як загальне вирішення ідеї було несподіваним, так і окремі компоненти вистави виявилися далекою від античного міфу, проте вповні адекватними загальному рішення. Галатея (Інна Гусева / Катерина Левицька) – стюардеса, Деймон (Анна Твердова / Дар'я Новіцька) – бортова лікарка, Поліфем (Ігор Воронка / Євген Рахманін) – капітан літака, який, судячи з аварійних жилетів на його пасажирях, здійснює аварійну посадку. Допоки літак ремонтують, між Галатеєю та Ацисом (Сергій Колесник / Леонардо Кортеллацці (Італія) – місцевим рятувальником, виникає ніжне почуття (навіть швидше з її боку, ніж з його), проте Поліфем (який в оригіналі циклоп, а тут – чоловік середніх років із одним вибитим скельцем в окулярах), що теж закоханий в Галатею, вбиває його. Сила любові (або журби) головної героїні перетворює його в «ніжний, шепотливий струмочок» і, можливо, Галатея ще якийсь час сумувала біля нього, проте літак по-ремонтовано, потрібно летіти далі. Можливо, до наступного Ациса...

Неочікуване рішення, несподіваний візуальний ряд. Античний хор-коментатор перетворився на хор пасажирів літака, які іноді нагадували пінгвінів та, як ці милі істоти, зацікавлено втручалися в дію. Він є і свідком драматичних подій, і учасником, і власне коментатором, щиро співпереживає головним героям та емоційно реагує на все, що відбувається. Емоційний хор – цього так не вистачає сучасній українській опері! (хоча, справедливості ради, варто відмітити, що ситуація поволі змінюється на краще, і не лише в статичному колективізмі оперного хору).

Тамара Трунова зазначає: «Це – життєва історія, яку сучасний глядач може приміряти на себе». Як не парадоксально, але це на перший погляд справді дуже проста історія, але це простота, яку створюють професіонали. Диригентом вистави є німецький органіст і клавесиніст, професор Штуттартської музичної вищої школи, засновник та керівник оркестру il Gusto Вароссо Йорг Халубек. Солісти – виконавці, що не просто заявили про себе на міжнародних вокальних конкурсах, а пройшли майстер-класи з барокового вокалу. Костюми для вистави створили Finch – дизайнерський дует Катерини Бякової та Максима Голуба (ця марка за версією Vogue Ukraine була визнана кращим молодим українським брендом 2015 року). Пластичне рішення належить Павлові Івлюшкіну – балетмейстеру, хореографу, постановнику боїв, який, зокрема, відомий своєю співпрацею з Іваном Уривським. Тож можна дискутувати, наскільки доцільним є таке вирішення класичної історії, проте, на мою думку, проблема полягає в іншому.

У 2009 році вперше в Україні на концертній сцені (Національна філармонія України) прозвучали всі «Страсті» Й. С. Баха. Це був масштабний проект, який довго готувався, потребував високої майстерності та витривалості від усіх його учасників. Проте, якщо я не помиляюся, повністю його було зіграно лише один раз (дуже рідко окремо виконуються «Страсті за Матвієм» та «Страсті за Іоанном»). Сюди можна додати й ще такий серйозний проект, як «Музику чути крізь стіни» та постановку опери «Дон Жуан» В. А. Моцарта в Луганському обласному академічному українському музично-драматичному театрі, в якій взяли участь митці з 7 країн (м. Северодонецьк, 2018 р.). Виставу показували впродовж трьох днів, і більше вона не гралася. Така ситуація притаманна якраз музичному театрові більше, ніж драматичному, проте це в будь-якому разі не радує. У цьому й полягає відмінність проекту від вистави: остання має шанс зайняти місце в репертуарі театру, проект покликаний «просвітити» глядача і швидко згаснути. «Ациса та Галатею» було показано два рази (паралельно з трансляцією в інтернеті), її жодного разу не зіграли під час послаблення карантину і, навіть якби не ковід, є сумніви, що виставу можна було би побачити на фінальному фестивалі. І тут виникає питання – наскільки коректним є розглядати виставу як потенційного учасника шортліста?..

